ՈՒՇ ԲՐՈՆԶԵԴԱՐՅԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐ ՍՎԱՐԱՆՑ ԳՅՈՒՂԻՑ

ՔԵՇԻՇՅԱՆ Մ. Ս.

ՀՀ Սյունիքի մարզի Սվարանց գյուղում[1]՝ Գորիսից 19 կմ հարավ-արևմուտք, 2005 թ. գարնանը գյուղատնտեսական աշխատանքներ կա-տարելիս պատահականորեն հայտ-նաբերվել են ուշ բրոնզեդարյան խեցեղեն և մետաղե առարկաներ[2], որոնցից մի քանիսը, բացի հնագիտական նշանակությունից, կարևորվում են որպես արվեստի նմուշներ: Տարա-բնույթ գտածոների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ վաղ անցյալից սկսած՝ Սվարանցի տարածքում մարդը ծավալել է մշակութաստեղծ գործունեություն, որն ընթացել է իր բնա-կանոն և օրինաչափ զարգացմամբ:

Նյութերի ժամանակագրման և դամբարանների կառուցվածքի մասին պատկերացում կազմելու նպատակով կատարված դիտարկումներից և զննումներից պարզել ենք, որ դամ-բարանախցերը եղել են քարարկղաձև՝ ծածկված մոտ 2-մետրանոց հարթավուն քարերով, սակայն խիստ ավերված լինելու պատճառով հնարավոր չի եղել որոշել դրանց ստույգ չա-փերը, դիրքը և այլ մանրամասներ: Դատելով նյութական մնացորդների զուգահեռներից՝ Սվարանցի հնագիտական նյութը վերաբերում է ուշ բրոնզի դարաշրջանին (մ.թ.ա. XIII-XII դդ.):

Նյութերը հայտնաբերվել են՝

1) «Քոլի վեղ» (Հողի թաղ) անվանվող վայրից. միականթ, միջին և փոքր չափի, սև փայլաներկով վեց կավամաններ են, երկու հատ կեղծ կանթերով, միջին մեծության թասեր, կավամանի երկու բեկոր, որոնցից մեկը հավանաբար փոքրիկ ակոսազարդ թասի բեկորամաս է, մյուսը՝ ձագարաձև, փոքր չափի կավամանի բեկոր,

2) «Ջրի տեղեր» կոչվող վայրից. բրոնզե կրծքազարդ և գոտու ճարմանդ հիշեցնող առարկա, որոնք ուշ բրոնզեդարյան մետաղագործական առարկաների զարդարման արվեստի կատարյալ նմուշներ են,

---

[1] Գյուղը նույնացվում է պատմական Ցուր բնակավայրի հետ: Այստեղ է գտնվում Ցուրաբերդը: Ըստ Ստե-փանոս Օրբելյանի՝ Ցուրը տեղադրված է Սյունիքի Ծղուկ գավառում (**Օրբելյան Ս.,** Սյունիքի պատմություն, Ե., *1986, էջ 394*): Հիշատակվում է, որ 1450 թ. Տաթևի վանահայր Շմավոն վարդապետը, Սյունյաց այլ գյուղերի հետ, Սվարանցը (Ցուր) նվիրել է Տաթևի վանքին: Ըստ ավանդության՝ Սվարանց անվան ծագումն առնչվում է Լենկ Թեմուրի արշավանքներին: Ցուրի բնակիչները երկար պայքարից հետո խաբվում և անձնատուր են լինում: Մոնղոլ առաջնորդը խոստացել էր «սրի չքաշել» ոչ մեկի, սակայն դրժում է իր խոստումը, նրանց քշում է մի դաշտ և կենդանի թաղում: Դրանից հետո վայրն անվանվում է «սև-արանց շեն=Սևարանց շեն»՝ սև մարդկանց շեն, սևերես արածների գյուղ կամ Սևարանց-Սվարանց (**Ղանալանյան Ա., Ավանդապատում, Ե.,** *1969, էջ 171, թիվ 444*): Ներկայիս խոսվածքում օգտագործվում են նաև Սուարանց, Սուվարանց, Սուարլու տարբերակները:

[2] Նյութերը հավաքել և մեզ է տրամադրել (2006 թ.) Սվարանց գյուղի բնակչուհի Ժենյա Վարդանյանը (Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի պատմության ֆակուլտետի ուսա-նողուհի):

3) Աղվեսաշեն թաղից (կոչվում է նաև Հացամարգ), գտնվել է բրոնզե երեք ապարանջան, մանյակ, բրոնզե ձողիկ[3]:

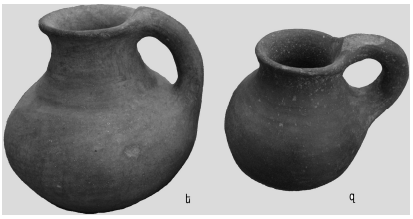

Նկ. 1

«Քոլի վեղից» հայտնաբերված առաջին կավանոթը միականթ, լայնաբերան անոթ է՝ ուռուցիկ իրանով, կարճ վզով, դուրս ճկված շուրթերով *(նկ. 1 ա)*: Կանթը մոտ 1 սմ շուրթից բարձր է, ինչը բնորոշ է Սյունիքում հայտնաբերված երկարավուն միականթ կավամաններին: Կճուճը սև փայլաներկով է, անզարդ, բարձրությունը՝ 11 սմ, շրթի տրամագիծը՝ 6,5, բերանի տրամագիծը՝ 4, կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը՝ 5,5, իրանի տրամագիծը՝ 11, 5:

Երկրորդը միականթ, փոքր սև գույնի կճուճ է, բարձրությունը՝ 7,5 սմ, շրթի տրամագիծը՝ 6,5, բերանի տրամագիծը՝ 4,5, կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը՝ 5,5, իրանի տրամագիծը՝ 9,5 *(նկ. 1բ)*: Ան-զարդ է, միայն իրանի և պարանոցի սահմանագծում նշմարվում է զույգ գծով տարված տեխնիկական (դուրգի պտույտից առաջացած) խազ-վածքազարդ:

Երրորդը միականթ փոքր սև կճուճ է, նման նախորդին: Բարձրությունը 7 սմ է, շրթի տրամագիծը՝ 5,5, բերանի տրամագիծը՝ 4,

[3] Նյութերը գտել են. «Քոլի վեղից» Ալետա Վարդանյանը, «Ջրի տեղերից»՝ Լուսի- նե Հակոբյանը, «Աղվեսա-շենից»՝ Անուշավան Գալստյանը: «Քոլի վեղի» տարածքում տնամերձ այգին ջրելիս նկատվել է, որ ջուրը ոռոգման ժամանակ չի հոսում, այլ անցնում է գետնի տակ, որտեղ առատորեն եղինջ է աճում:

կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը 5, իրանի տրամագիծը՝ 9,5*(նկ. 1գ)*: Դարձյալ նախորդի նման տեխնիկական խազվածքազարդով:

Չորրորդը նույնպես ձևաբանորեն այս խմբին պատկանող կճուճ է: Բարձրությունը 8,5 սմ է, շրթի տրամագիծը՝ 5,5, բերանի տրամագիծը՝ 4, կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը՝ 5, իրանի տրամագիծը՝ 8,5: Իրանի վրա ձեռքի թույլ հպումով բրուտը տարել է հազիվ նշմարելի երկու զուգահեռ խազագիծ *(նկ. 1դ)*: Սա ձևաբանորեն նման է ակոսազարդով բեկորին:

Հինգերորդը համեմատաբար մեծ, միականթ սև գույնի կճուճ է՝ ուռուցիկ իրանով, կարճ վզով, լայնացող և հետ ճկված շուրթերով: Ի տարբերություն առաջին խեցանոթի՝ սրա կանթը շրթից հավասարաչափ իջնում է ցած *(նկ. 1ե)*: Իրանի հատվածում նշմարվում են թույլ խազագծեր: Հավանաբար բրուտը ցանկացել է նախշել՝ նախապես թույլ ուրվագիծ-խազեր անելով, բայց անավարտ է մնացել: Կավամանի բարձրությունը 11 սմ է, շրթի տրամագիծը՝ 6,2, բերանի տրամագիծը՝ 4, կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը՝ 5,3, իրանի տրամագիծը՝ 13:

Վեցերորդը կճուճ է, պարանոցի և իրանի միջնահատվածում ունի թույլ արտահայտված տեխնիկական զարդանախշին բնորոշ նուրբ խազվածքազարդ: Ձևաբանորեն նման է մյուս կավամաններին *(նկ. 1զ)*: Բարձրու–թյունը 7 սմ է, շուրթի տրամագիծը՝ 5, բերանի տրամագիծը՝ 3,5, կանթի երկարությունը՝ 9, պարանոցի տրամագիծը՝ 4,5, իրանի տրամագիծը՝ 8,5: Կանթիկը փոքր-ինչ բարձր է շրթնահատվածից:

Յոթերորդը փոքր անցք ունեցող կեղծ կանթով, գորշավուն, անզարդ խոհանոցային թաս է: Բարձրությունը 8 սմ է, շրթի տրամագիծը՝ 11,5, բերանի տրամագիծը՝ 10, իրանի տրամագիծը՝ 13: Անցքը հավանաբար արվել է թասը կախելու նպատակով *(նկ. 2ա)*:

Ութերորդը երկու կեղծ կանթով (մեկը՝ վնասված), գորշ գույնի անզարդ խոհանոցային կոպիտ մշակվածքով թաս է: Բարձրությունը 8 սմ է, շրթի տրամագիծը՝ 11, բերանի տրամագիծը՝ 10, իրանի տրամագիծը՝ 13,5 *(նկ. 2բ)*:

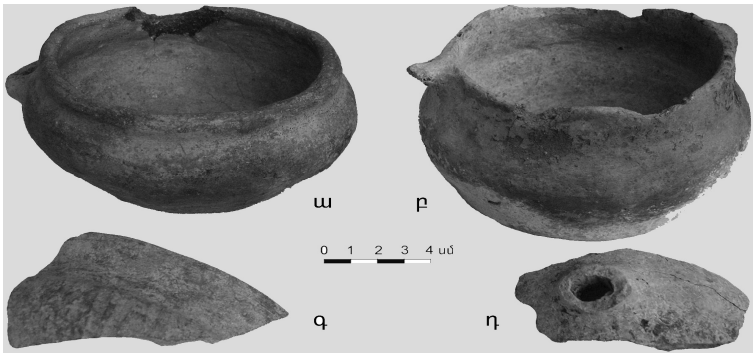

Նկ. 2

Վերոհիշյալ խեցանոթները աղերսվում են առհասարակ Հայկական լեռնաշխարհի մ.թ.ա. XII-XI դդ. խեցեղենին, սակայն առավել սերտ տարատեսակները մեծաթիվ են հենց Սյունյաց աշխարհում (Գորիս, Կապան, Սիսիան): Նման նյութեր գտնվել են Կապանի տարածաշրջանում՝ Շիկա-

հողում, Կապանի Սարահարթ թաղամասում, Քաջարանում[4]: Տիպաբանորեն սրանք շատ նման են Վահանավանքի և Տաթևի «Քրիանուց» վայրի ուշ բրոնզեդարյան նյութերին[5], Արարատի մարզի Վանաշեն (նախկին Թայթան) գյուղի նույն ժամանակաշրջանով թվագրվող դամբարանադաշտում պեղված խեցեղենին[6], զուգահեռներ ունեն Օ. Խնկիկյանի՝ Անգեղակոթում պեղած նյութերին, որոնք թվագրվում են մ.թ.ա. IX դ. վերջով և VIII դ.-ով, նաև Գորիսի Խնածախ և Բռուն գյուղերի շրջակա դամբարանադաշտերի վաղ երկաթի դարի նյութերի հետ (մ.թ.ա. X-IX դդ.), որոնք օրգանապես կապված են ուշ բրոնզի դարաշրջանին[7,8]: Նմանատիպ խեցանոթներ 1950 թ. Սիսիանի Ախլաթյան գյուղի Ջաղացի գլուխ կոչվող վայրից հայտնաբերել է ակադ. Մորուս Հասրաթյանը՝ դրանք թվագրելով մ.թ.ա. III-I հազարամյակներով[9]:

Բոլոր կավամանների կանթերը ամրացվել են դուրգի վրա կավամանը պատրաստելուց հետո:

Կարելի է եզրակացնել, որ զանգեզուրյան ուշ բրոնզեդարյան խեցանոթները Հայաստանի համաժամանակյա մյուս հնավայրերի նյութերից տարբերվում են կառուցվածքային ձևով և լայն կանթերով, միմյանց նման են տիպաբանորեն և ձևաբանորեն: Ուրեմն, դրանք մի ընդհանուր տարածաշրջանի՝ համաժամանակյա մշակույթների փոխկապերի արդյունք են:

Սվարանցի «Աղվեսաշեն» թաղից գտնվել են նաև ուշ բրոնզի դարի մետաղագործության նմուշներ՝ մանյակ, երեք ապարանջան և բրոնզե ձող *(նկ. 3)*:

Բրոնզե մանյակի տրամագիծը 18 սմ է, երկարությունը՝ 50, որի երկու ծայրերի ոլորապարույր բևեռները կազմում են 2 սմ: Պատրաստվել է բրոնզի կլոր լարից *(նկ. 3ա):*

Մեծ ապարանջանը հարթեցված տակամասով է *(նկ. 3բ)*, տրամագիծը՝ 7 սմ: Միջինը և փոքրը (համապատասխանաբար՝ 6 և 5,5 սմ տրամագծերով) պատրաստվել են կլոր լարից *(նկ. 3գ, 3դ)*: Սրանց հետ եղել է նաև 7 սմ երկարությամբ և 9x6 մմ չափերով կիսակոր բրոնզե ձողի կտոր *(նկ. 3ե)*:

---

[4] **Ավետյան Վ.,** Հին հուշարձաններ Տաթև գյուղի մերձակայքում (Պատմա-բանասիրական հանդես, այսուհետև՝ ՊԲՀ, 2001, N 3, էջ 261):

[5] **Ավետյան Վ.,** նույն տեղում, էջ 259-264: **Նույնի,** Բրոնզեդարյան հուշարձաններ Վահանավանքի տարածքում (Հայկ. ՍՍՀ-ում 1985-1986 թթ. դաշտային հնագիտական աշխատանքների արդյունքներին նվիրված գիտական նստաշրջանի թեզիսներ, Ե., 1987, էջ 24-26):

[6] **Ավետյան Վ.,** Վանաշենի հին հուշարձանները (Սովետական Հայաստան, 1985, N 3, էջ 30-31):

[7] **Խնկիկյան Օ.,** Պեղումներ Անգեղակոթում (Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 1978, N 3, էջ 99-107):

[8] **Խնկիկյան Օ.,** Պեղումներ Գորիսի շրջանում (ՊԲՀ, 1985, N 3, էջ 164-177):

[9] **Հասրաթյան Մ.**, Պատմա-հնագիտական ուսումնասիրություններ (Հնագիտական հետազոտություններ Սիսիանում), Ե., 1985, էջ 168, աղ. 4:

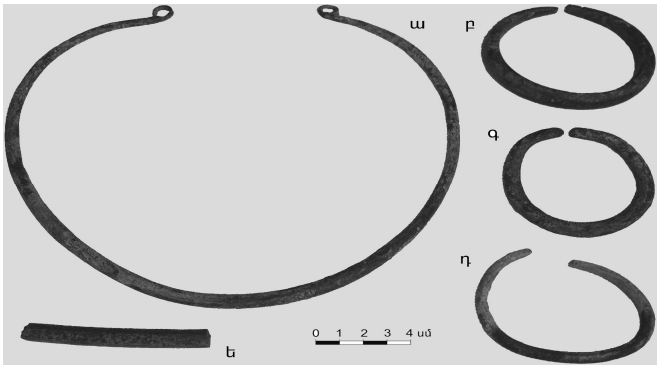

Նկ. 3.

Բրոնզե ձողի առկայությունը, ապարանջանների հետ, թույլ են տալիս ենթադրել, որ դրանք եղել են ոչ թե զարդ, այլ հարստություն:

Ծիսական և տոտեմապաշտական երևույթների հետ սերտորեն առնչվելով, ունենալով հավատալիքներ՝ հնագույն հայքամարդը բրոնզե որոշ իրեր, ծանրության պատճառով մշտապես չկարողանալով իր վրա կրել, դրանք պահել է՝ դիտելով որպես հարստություն, գանձ, հետևապես, կիրառել նաև որպես ուղեկցող նյութ հանդերձյալ աշխարհում: Այսինքն՝ բրոնզե իրերից շատերը մարդը կրել է ոչ միայն որպես զարդարանք, ելնելով դրանց խորհրդապաշտական նշանակությունից, այլև դիտել որպես փոխանակման միջոց և հարստություն:

Սվարանցի «Ջրի տեղեր» վայրից գտնված բրոնզե առարկաները թերեվրս ամենաուշագրավն են: Սրանք շատ ուշագրավ են արվեստաբանական և իմաստաբանական առումներով, ինչպես նաև գեղազարդմամբ *(նկ. 4)*: Նկատելի է, որ դրանք պատրաստող վարպետը եղել է իր գործի գիտակը, ունենալով բազմակողմանի զարգացած ու ձևավորված աշխարհայացք, որը երևում է բրոնզե ճարմանդ կամ կախոնազարդ հիշեցնող առարկայի և կրծքազարդի հորինվածքից:

Գոտու «ճարմանդ» հիշեցնող առարկան ունի 6 սմ երկարություն, 3,2 սմ լայնություն, որի նախշահորինվածքը՝ զարդարիկներով հանդերձ, հավաքված է երեք ձողերի վրա՝ երեք շարքով, որոնք էլ կազմում են «ճարմանդի» հիմքը *(նկ. 4ա)*:

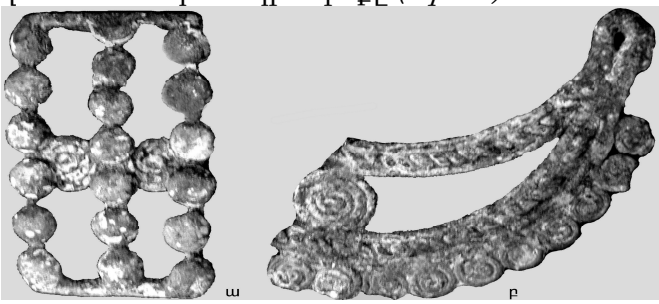

Նկ. 4

Առաջին շարքի ձողը զարդարված է թվով 6 բրոնզե, ոսպահատիկ հիշեցնող տափակ զարդերով: Երկրորդ՝ մեջտեղի ձողի վրա թվով 7 զարդեր են, որոնցից յոթերորդը՝ կիսալուսնաձև: Երրորդ ձողի վրայի զար-դերի թվաքանակը դարձյալ կրկնում է 6 թիվը:

Մեջտեղի ձողը՝ երկրորդը, կենտրոնական երկու կողմերում ունի հմտորեն արված մեկական պարույրազարդեր, որոնք ձուլված են մյուս երկուսին: Տեսքը հուշում է, որ սա եղել է իմաստակիր զարդ և որպես լրացում երկու պարույրների՝ միջնամասը կարծես վերածվել է խաչի:

Հին Հայաստանի ժայռարվեստում, խեցեգործական, փայտագործական և մետաղագործական արվեստի նմուշներում պարույրը կիրառվել է հնագույն հավատալիքների և պաշտամունքի հետ կապված: Գեղամա և Վարդենիսի ժայռապատկերներում պարույրը խորհրդանշում է «արև», իսկ գալարապարույրը՝ «անմահ» գաղափարագիրը: Ժայռապատկերներում սրանք իմաստավորում են անընդհատ շարժ, անսպառություն[10], հավերժանշան[11]:

Պարույրը և դրա տարատեսակները բրոնզեդարյան մշակույթի սիրված ու ընդունված կիրառելի գաղափարակիր և իմաստակիր զարդարիկ տարրերից են, և դրանց վերարտադրությունը առկա է բոլոր ժամանակների հայկական արվեստի նմուշներում:

Հայաստանի բրոնզեդարյան խեցեղենի նմուշներում կարելի է հաճախակի հանդիպել պարույրի այն զարդաձևին, որն արված է Սվարանցի «ճարմանդի» վրա: Դրա զուգահեռները կարելի է տեսնել Շենգավիթի, Լորուտի, Մոխրաբլուրի, Շրեշբլուրի խեցեգործական արվեստի նմուշներում[12]:

Նույնը նկատելի է փայտագործական արվեստի աշխատանքներում: Այսպես. Լճաշենի N 9 դամբարանի սայլի հետնամասի տախտակը զարդարված է նմանատիպ մեծ ու փոքր պարույրներով, որն իր հորինվածքային համադրությունը գտել է եղևնանախշի և եռանկյունանախշի հետ[13]: Նկատենք, որ լեռնաշխարհի տարբեր ժամանակների մշակույթում պարույրը պահել է իր իմաստային նշանակությունն ու կիրառելիությունը, և անկախ տարածքային հեռավորությունից՝ մարդը ունեցել է միանման մտածողություն և հավատալիք, կիրառել է նույն զարդանախշ-տարրերը արվեստի տարբեր բնագավառներում: Դիտենք, որ, օրինակ, զոտին («կա-

---

[10] **Մարտիրոսյան Հ.,** Գիտությունն սկսվում է նախնադարում, Ե., 1978, էջ 121, աղ. XXVI ա, **Պետրոսյան Ս.,** Հայկական ժայռապատկերներ, Ե., 2005, էջ 78, նկ. 135, էջ 177, նկ. 496, էջ 189, նկ. 541, **Մարտիրոսյան Հ., Իսրայելյան Հ.,** Գեղամա լեռների ժայռապատկերները, Ե., 1971, աղ. 145, **Կարախանյան Գ., Սաֆյան Պ.,** Սյունիքի ժայռապատկերները, Ե., 1970, նկ. 70, 257, 232:

[11] **Մարտիրոսյան Հ.,** Մայր աստվածուհու ժայռանկարային պատկերները (Գիտություն և տեխնիկա), Ե., 1978, N 9, էջ 30-31:

[12] **Խանզադյան Է.,** Հայկական լեռնաշխարհի մշակույթը մ.թ.ա. III հազարամյակում, Ե., 1967, աղ. XV, XVIII, XXV, **Մարդարյան Ս.**, Հայաստանը քաղաքակրթության օրրան, Ե., 2004, էջ 336, աղ. LXXIV, աղ. C, աղ. CXVI:

[13] **Мнацаканян А.,** ***Древние повозки из курганов бронзового века на побережье оз. Севан (Советская археология, М., 1960, N 2, с. 139-141);*** **Քեշիշյան Մ.,** Լճաշենի ուշ բրոնզեդարյան սայլերի զարդանախշերը, Գարուն, Ե., 2005, N 9, էջ 62-64:

մար») իմաստաբանորեն կապվում է երկնակամարի հետ և իր կրոնահմայական, իմաստային զարդարիկներով ու բովանդակությամբ միտված է եղել պահպանելու և չարքերից պաշտպանելու այն անձի կյանքը, որ կրում էր գոտին: Դրանք առնչվում էին նաև հավերժական կյանքի և պտղաբերության հավատալիքի գաղափարին: Այս դեպքում հասկանալի է դառնում ճարմանդի վրայի երկու պարույրների կիրառումը: Որպես զարդ՝ այն նաև թալիսմանի դեր է խաղացել, ինչպես գորտանման ճարմանդներն են[14]:

Մեկ դիտարկում նս. ոսպահատիկ հիշեցնող զարդարիկները ընդհա-նուր թվով 19-ն են, դրան գումարելով երկու պարույրները՝ ստացվում է 21 զարդատարրերից բաղկացած իմաստակիր-գոտաճարմանդ: Այս թվերը խորհրդաբանական առումով գերակշիռ են բրոնզի դարաշրջանի տարբեր առարկաների զարդարիկներում:

Կատարողական առումով գեղազարդ հրաշալի աշխատանք է սվարանցյան բրոնզե կրծքազարդը, որն արված է ինչպես պարույրազարդերով (մեծ ու փոքր), այնպես էլ ոլորուն հյուսվածքազարդով *(նկ. 4բ)*:

Սա հմուտ արհեստագործ-վարպետի շինածո աշխատանք է: Կրծքազարդը վնասված է, սակայն դա չի խանգարում ընդհանուր պատկերացում կազմելու և վերականգնելու այն:

Զարդը կիսալուսնաձև է: Բեկորի երկարությունը 8 սմ է, երկու ծայրերին կախելու համար միջանցիկ կլոր անցք է, վերին և միջին եզրահատվածում ոլորուն պարանազարդեր են, որոնց միջև մեծ պարուրազարդ է (հավանաբար եղել են երկուսը), իսկ ստորին պարանազարդից (հյուսվածքազարդ) կախված են 10 փոքրիկ պարուրազարդիկներ:

Պարզ է, որ սա մեկ հավաքածու է՝ լինելով մեկ վարպետի ստեղծագործ ձեռքի աշխատանք: Հավանաբար դրանք կրվել են միասին՝ կազմելով տարազի անբաժան և զարդարիկ մաս:

Նշենք, որ պարուրազարդի կիրառումը բնորոշ է եղել ոչ միայն Հայաստանի տարածքում ապրող վաղամարդուն, այլև բազմաթիվ հնագույն քաղաքակրթություններից ժառանգած արվեստի ստեղծագործություններին, որոնց կիրառումը փաստացի առկա է[15]:

Հմայական գործառույթ կատարող իմաստակիր այս զարդանախշը, Արևի աստծո կամ լուսատուների պաշտամունքի հետ առնչվող տեսակներից է, որն օգտագործվել է նաև մետաղագործական արվեստում:

Ընդհանուր եզրահանգմամբ, Սվարանցի տարածքը լուրջ ուսումնասիրման կարիք ունի, ինչը կարող է նպաստել Սյունյաց հատվածի հնագույն մշակույթի հետ կապված հարցերի լուսաբանմանը: Այս առումով կարևորվում է նաև զարդանախշի պարուրազարդ տեսակի իմաստաբանական մեկնության ու դասակարգման հարցը: Քանզի զարդանախշը, լինելով իմաստակիր, կարևոր աղբյուր է հնագույն մարդու աշխարհայացքի ընկալման ու պարզաբանման համար:

---

[14] **Նահապետյան Ռ.**, Աղձնիքահայերի ընտանիքը և ընտանեկան ծիսակարգը, Ե., 2004, էջ 165-167, **Քեշիշյան Մ.**, Բրոնզե գոտիների զարդանախշման իմաստաբանու–թյան հարցի շուրջ, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, 2007, N 2, էջ 248-257:

[15] **Sandars N.**, *Prehistoric Art in Europe, London, 1968. pp. 171-176, 179-185.*

Թե՛ խեցեղեն արվեստի, թե՛ մետաղի ու փայտի զարդարվեստի առարկաները, ինչպես նաև զարդանախշերը մեկ բնատարածքի տարբեր հատվածներում հաճախ զարգանում են ընդհանուր մակարդակից, փոխազդեցություններից բխող ոճական, ձևական, իմաստաբանական նմանություններով և ընդհանրություններով: Սակայն յուրաքանչյուր դեպքում՝ առանձին վայրերում ձևերի և նախշերի առանձին խմբերում ի հայտ են գալիս ներքին զարգացման ընդհանուր օրինաչափություններ, տարբեր ոճավորումներ, որոնք զուտ տեղական միջավայրի ազդեցության արգասիք են:

Դրանք ընդհանրապես ներկայացնում են որոշակի մարդկային խմբի կամ էթնոմիավորի նյութական և հոգևոր փոխկապակցված կյանքի պատկերը:

ПОЗДНЕБРОНЗОВЫЙ МАТЕРИАЛ ИЗ СЕЛА СВАРАНЦ

КЕШИШЯН М. С.

Резюме

В 2005 году в селе Сваранц (Сюникская обл. РА), при проведении сельскохозяйственных работ, случайно были обнаружены могильники с наличием глиняных сосудов и бронзовых предметов, типологически и формологически напоминающих позднебронзовые предметы из Сюника. В могильнике были выявлены одноручные, чернолощенные глиняные, кувшинообразные сосуды (6 шт.), широкоротые, безручные черные чаши (2 шт.), бронзовые браслеты (3 шт.), ожерелье и подвеска. Последние украшены спиралевидными и чечевицеобразными орнаментами, характерными для украшений эпохи бронзы. Выявленные материалы датируются эпохой поздней бронзы (XIII-XII вв. до н. э.).